

The Project Gutenberg eBook of Katri: Kertomus 17 vuosi-sadasta, by Emil Fredrik Nervander

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Katri: Kertomus 17 vuosi-sadasta

Author: Emil Fredrik Nervander

Release date: May 27, 2014 [EBook #45783]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KATRI: KERTOMUS 17 VUOSI-SADASTA ***

Produced by Tapio Riikonen

KATRI

Kertomus 17. vuosi-sadasta

Kirj.

EMLEKYL [Emil Nervander]

K. E. Holm, Helsinki, 1884.

J. Simeliuksen perillisten kirjapainossa Helsingissä.

SISÄLLYS:

Esipuhe.

I. Maantien lapsi.

II. Lapsuuden päivät.

- III. Keskikesän aikana.
- IV. Uusia vaiheita.
- V. Pitkiä vuosia.
- VI. Laukkalassa.
- VII. Katrin kirkonmatka.
- VIII. Joen rannalla.
- IX. Murhaajatar.

Esipuhe.

Historialliset aikakirjamme eivät voi kertoa paljon ilosta ja onnesta, jota Suomen kansa olisi nauttinut. Vanhat kirjat näyttävät myöskin sanovan niille, jotka kysyvät heitä muinaisista päivistä: suokaat kuolleitten levossa maata! ja ainoasti vähittäin ynnä niinkuin vastahakoisesti antavat tomuiset kirjat vastauksia niihin kysymyksiin, joita nykyisyys tekee kuluneille vuosisadoille. Ei milloinkaan kuuluisi iloista naurua tukahutettuun hahmo-äänien seassa; niiden perustussävel on karhea ja totinen, eikä se edes murheen katkerimpinakaan hetkinä muutu hellyydeksi ja lemmeiksi.

Surullinen kuin kansan elämä, näyttää myöskin yksityisen elämä useimmasti olleen. Paljoa iloa ei löydy, siinäkään kertomuksessa, joka tässä julkaistaan lukijalle, Katrasta, pohjoisen erämaan lapsesta. Sen lähteet ovat muutamia vuosia sitten havaitut aivan vanhassa pergamenttikansisessa kirjassa, joka säilytetään erään pohjoisen kaupungin arkistossa. Sepitty nähtävällä harrastuksella ja liikuttavalla huolella on tämä kertomus noin sata vuotta sitte kirjoitettu niin sanottuun tuomiokirjaan, kirjaan, jonka lehdistä ainoasti rikokset, mielettömyys ja rangaistukset katselevat surullisilla, katuvilla silmillään outoa päivänvaloa, joka lempeästi, selkeästi kesätaivaasta lepyttävänä laskeutui vaalealle kirjalle.

Se käsi, joka koreasti oli kirjoittanut nämät rivit, on kauan maannut mustassa mullassa, ja unohdettu on se yksinäinen hauta, missä Katri lepää, jonka tuomio kirjassa luetaan, ja kaikki ne, jotka ovat tunteneet tai kuulleet hänen iloistansa ja suruistansa, ovat jo kauan aikaa sitte muuttaneet manalaan. Mutta äänettömät kirjaimet kertoivat vielä selvästi hänen elämänsä tähdekkimmistä vaiheista. Tomunhiukat, jotka autiossa arkistossa hyppivät päivän paisteessa, mikä tulvasi huoneesen ylhäällä muurissa olevista ikkunista, tiesivät kertoo vielä jotakin, enempiä, ja tuuheista puista ulkona kuiskaeli kesätuuli heliä loruja Katrasta. Ei häntä saa liioin ankarasti tuomita, sillä paljon oli hän rakastanut ja kärsinyt, jonka vuoksi hänelle myöskin annetaan paljon anteeksi.

I.

Maantien lapsi.

Kaksi vuosisataa sitte oli nyt viljelty varallinen Kalajoen pitäjä jotenkin autio ja metsäinen seutu. Ainoasti kaukana toisistaan oli muutamia kyliä ja yksinäisiä taloja, pellot ja niityt niiden ympäri, ja niiden välillä seisovat syvät, kolkot metsät vakaisessa juhllaisuudessaan.

Suotuisampaa oli katsella kirkon ympärillä syntynyttä kirkonkylää joen rannalla, josta pitäjä on saanut nimensä. Useat siellä olevat, hyvin valetut ja isot talot antoivat tälle pitäjän osalle varallisen ja melkein iloisen ulkomuodon.

Kertomuksemme ajalla oli kova nälkävuosi rasittanut Suomea ja niinkuin tavallisesti on ollut laita, ankarimmasti ahdistanut maamme pohjoisia osia. Sinä kylmänä talvena, joka silloin peitti kuolinvaipallansa jäätyneitten peltojen pettyneitä toivoja, vaelsi kodittomia, nälistyneitä olentoja joukottain maanteillä, etsien retkellään taloon elatustansa onnellisimmilta veljiltään.

Kylmänä talvipäivänä, jolloin hämärä alkoi levitä hiljaisen seudun yli, vaelsi keski-ikäinen nainen maantiellä, joka vie Kalajoen kirkonkylään, mihin hänellä vielä oli tunnin matka. Hän veti kelkkaa jälessään, ja kelkassa istui neljänvuotias lapsi, kapaloitettu vaaterepaleisiin jotta hän ei köntistyisi vilusta.

Taivasta rupesivat jo tähdet tuikkimaan valolla, joka on heille omituinen, kun pakkanen on ankara, ja

yhä synkeämmäksi näyttihe metsätien molemmilla puolilla. Mutta kuume poltti nais-raukan veressä, eikä hän tuntenut ankaraa pohjatuulta. Hänen sairastunut mielensä muutti synkät hongat jättiläishahmuksi, jotka tien molemmilta puolilta astuivat esille tempaisemaan lasta kelkasta luoksensa. Tämän lapsen pelastaminen talvi-yön ja erämaan kaikista kauheuksista oli naisen ainoa aikomus. Hätä ja kipu kartuttivat hänen heikkoja voimiansa, ja vakavilla, vaikka raskailla askelilla vaelsi hän eteenpäin, vetäen jäljessään kallista kuormaansa.

Vihdoin rupesi metsä harvenemaan, ja kallattava, aukea laakso alkoi siitä. Kalajoen kirkon tummat hahmoviivat näkyivät etäällä kohoavan tähtitaivasta kohti, ja siellä täällä joenrannalla huomasi ihmisasunnoita.

Täällä, missä syvän metsän suojaava seinä ei seisahduttanut pohjatuulta, raivosi se hillittömällä voimalla niinkuin tahtoisi se hävittää kaikki elävät maan päältä. Lapsi kuului hiljaan vaikeroivan, ja yhtäkkiä pysähtyi äiti, riisui mielevästi yltään vielä yhden niistä harvoista vaatteista, jotka häntä itseä verhoittivat, sekä peitti sillä, sanaa sanomatta, piskuista olentoa kelkassa. Sen jälkeen loi hän silmänsä seudun ympäri etsien lyhintä tietä ensimmäiseen taloon, josta päreitten punahka loiste välin leveni, kun ovi avattiin. Kun hän oli löytänyt polun, alkoi hän taasen vaelluksensa, mutta nähtävästi heikommilla voimilla. Kun pelastus juuri oli lähellä, näytti kun olisi koko mielenvoimansa luopunut hänestä, ja hän pysäsi usein polulla, joka vei Laukkalan isoon taloon, mikä on ensimmäinen kirkonkylässä. Ääneti saapui hän pihalle, nosti vaikeroivan lapsen kelkasta, kokosi huonot vaaterepaleet ja astui isoon, lämpimään tupaan.

Tulen liekki leimui hupaisasti isosta kiukaasta maantien surullisia vieraita vastaan. Ahkerasti toimi talonväki iltatöissään samalla kuin ehtoollisruokaa asetettiin pöydälle. Vieras, kipeä nainen istahti lapsi sylissä rahille oven viereen ja änkähyttäen pyysi hän yösijaa ja ruokaa itselleen ja lapselle, joka myös luvattiin. Ääneti istui hän sitten takan ääreen, ja ainoasti harvan sanan vaihetti isäntäväki hänen kanssaan. Lämpymässä lapsi ei itkenyt, vaan seurasi tarkoin silmillään isäntäväen ainoata poikaa, neljänvuotista Niiloa, joka hiljaan leikitsi itsekseen tuvan nurkassa.

Illallisen syötyä meni isäntäväki levolle. Myöskin vieraalle naiselle valmistettiin olkivuode takan vieressä, jossa markettuva tuhka vähitellen peitti hiiluksen. Äänettömyys vallitsi tuvassa. Sammuva päre pihdissään valisti himeästi savupilviä katossa, jonka reppana oli suljettu yöksi. Heikossa valossa katseli sairas nainen lastaan, joka nukkui turvallisesti ja makeasti, niinkuin ei mikään hätä ja kylmä häntä enää odottaisi! "Jesus sinun auttakoon, lapsi raukka!" rukoili äiti lempeästi pienokaisensa puolesta, jonka hän oli pelastanut kuolemasta elämälle, sen riemuille ja suruille, jotka tulevaisuuden tiheä verho peitti.

Uupunut taudista ja vaivoista laski hän levolle vuoteelle, mutta uni vältti kuumetautisen polttavia silmäautoja, ja jano vaivasi hänen luulakiansa. Tuvassa oli vähittäin tullut tykkänään pimeä. Puoli heureissa nousi hän ylös etsiäksensä jotakin juotavaa ja meni ulos portaille. Selkeällä talvitaivaalla leimuiivat revontulet hirveässä loistossaan. Säde säteen jälkeen nousi veripunaisena ylös, leimusi juhlallisesti, vaihetti muotonsa ja värinsä ja laskeutui yön syliin antaaksensa sijaa uusille leimuaville pohjaisen palon säteille. Ilmassa kuului niinkuin räiskähtäviä ääniä, hahmomaisesti kuiskuttaen kylmässä yössä.

Kuumetautista naista hirvitti nähdessään taivaan kauheata valoa ja hän palasi tupaan. Huoaten lankesi hän vuoteelleen ja hiljaisuus vallitsi koko yön isossa pimeässä tuvassa.

Kun aamu koitti, alkoi talonväki taas liikkua tuvassa. Kun naiset näkivät nukkuvan kalpean äidin ja hänen syvässä unessa makaavan lapsensa, sanoivat he: lämmin on lempeä väsyneitä kohtaan.

Myöhemmin aamulla heräsi lapsi. Kun pienokainen näki äitinsä makaavan oudossa tuvassa, missä talonväki jo oli täydessä työssä, tarttui hän häneen kädellään herättääksensä hänen. Mutta äiti ei herännyt ja kummallisen kylmä oli hänen kätensä. Pienokainen kääri peitteen paremmin äitinsä ympäri ja istui hänen vieressä katsoen lakkaamatta hänen silmiinsä. Vihdoin kuin äiti ei herännyt, rupesi pienokainen hiljaa itkemään.

Silloin astui emäntä lähemmäksi olkivuodetta ja koski kädellään vieraasen naiseen. Hän oli jo kylmä, kuolema oli yön hiljaisuudessa koskenut hänen sydämeensä.

Tuvassa olevat naiset kokoontuivat nyt vainajan ympäri, he katselivat hänen mustia tuuheita hiuksiansa ja halusivat tietää, mistä hän oli kotoisin. Emäntä pyhkäsi kyyneleet silmistään, tarttui itkevän, yksin jääneen lapsen käteen ja sanoi:

— Älä itke, lapsi raukka! Mikä sinun nimesi on?

— Nimeni on Katri, vastasi tyttö itkein katkerasti.

— Missä on kotosi? kysyi emäntä.

— Sitä en tiedä, vastasi Katri ja nyhki. Talon poika, nuori Niilo, oli laannut leikkimästä, mutta istui liikkumatonna lattialla siinä missä oli istunut.

Samalla tuli talon rehtevä, rikas isäntä tupaan. Hän näki kuolleen vaimon, jonka kasvoihin syvä murhe oli painanut sinettinsä. Sitten katseli hän pientä Katria ja sanoi vaimolleen:

— Kenties annamme lapsiraukan syödä meidän leipää, siksi kun hän kasvaa ja voi pitää murhetta itsestään.

— Kiitän sinua siitä, Antti, sanoi emäntä ja hymyili kyynelten läpi. Ystävällisesti nosti hän Katrin syliinsä ja hyväili häntä.

Silloin Niilo saapui äitinsä luo ja katseli isoilla, ihanilla silmillänsä kysellen häntä.

— Äiti, sanoi hän, jääkö hän tänne?

— Jää, Niilo, vastasi emäntä.

— Tule sitten leikkimään minun kanssani, sanoi Niilo ja tarttui Katrin käteen.

Katri piti kyllä uskollisesti Niilon käden omassaan, mutta hän vetäytyi kuitenkin lähemmäksi emäntää, jonka sylissä hän istui. Siinä oli orpo raukan mielestä hyvää ja turvallista olla, melkein niinkuin ennen hänen oman äitinsä sylissä.

II.

Lapsuuden päivät.

Katri jäi siis Laukkalan toimeliaan talonväen luo ja oppi varhain ottamaan osaa hyvän emännän töihin. Hänen jokapäiväinen seurakumppaninsa oli tuo yhdenikäinen Niilo, talon ainoa, vähäsen turmiutunut lapsi, joka kulutti suurimman osan päivästä leikkien tuvassa ja pihalla. Näissä leikissä oli Katri hänelle tervetullut ystävä, väsymätön keksimään uusia ja lainaamaan niille jonkinmoista vaaran lihallista suloutta, joka omituisella lumoudella mielytti hentoa ja vähäsen hidastuontoista poikaa. Ja kun leikki kerran oli alkanut, antautui Katri siihen kiivaudella ja elävyydellä, joka väliin peljätti Niiloa. Kun hän näki Katrin tulevan piki mustat hiukset häilyen ilmassa ja mustat tuikkivat silmät tulta pelastamaan häntä hukkumasta jokeen, joksi lasten kuvastin oli muuttanut hietasen ojan, kun Katri sitten otti Niilon vahvoille käsivarsilleen ja kantoi hänen nurmen yli ruohoiselle mättäälle ja siellä raivoisella ihastuksella riemuitsi ilosta, silloin Niilo pidätti henkähdyksensä, ummisti silmänsä ja olisi laannut leikkimästä, jos hän vaan olisi rohjennut sitä tehdä. Mutta silloin oli Katri taas valmis keksimään uuden leikin, joka taivutti Niilon pysymään hänen vieressään ja taas leikin kestäessä pakoitti hänen toivomaan olevansa kaukana sieltä.

Usein keskeytti emäntä Niilon salaiseksi iloksi leikin kutsuessaan Katrin avukseen taloustoimissa. Mutta kun hän oli pois, kaipasi hän häntä, ajatteli ainoasti häntä ja istui toimetonna odottaen hänen takaisin tuloaan.

Talonväkeen kuului kolmetoista vuotias paimentyttö, joka kadehtien oli nähnyt Katrin otetuksi Laukkalaan ja joka, kuin tilaisuutta siihen oli, pilkkasi häntä hänen mustien hiuksiensa ja silmiensä vuoksi, jotka talonpojat, niinkuin tietty on, luulevat merkitsevän mustalaisrotua. Silloin leimui Katrin silmät kummallisella tavalla ja hän katosi talosta niin ett'ei kukaan tiennyt mihin, siksi kun hän muutaman tunnin kuluttua palasi iloisena ja palvelevaisena kuin aina.

Toisinansa kun Katri oli hiljaisempi ja vähemmän eloisa kuin tavallista ja leikistä ei tahtonut oikein mitään tulla, suuttui Niilo, ja hänen närkästyksensä voi ilmaantua sanoissa ja pilkassakin, jota hän oli oppinut painientytöltä. Niin lauloi hän eräänä päivänä, kun Katri yhtäkkiä oli laannut leikkimästä ja istunut nurmelle, seuraavan laulun:

Mieron teillä kulkeissaan
Äiti mustalainen
Kelkassa toi Laukkalaan
Katrin, tuo vaivainen.

Kohta katui hän tekonsa ja riensi Katrin kaulaan; silloin Katri katseli häntä, kyynel mustassa sulosilmässään, ja kaikki oli entisellensä.

Täten kului muutamia vuosia ja Katri kasvoi rikkaassa talossa. Kun hän oli kaksitoista vuotta täyttänyt, päätti Laukkalan emäntä lähettää hänen paimentamaan karjaa, vaikka hän oli hyvin pieni.

Se oli juhlapäivä Katrista, kun hän kuuli pääsevänsä yksin metsään. Hän oli mielestään jo iso ja täyskasvuinen, kun emäntä laitti hänelle evästä pieneen tuohiseen konttiin. Tosiaan löytyi paljon karhuja korvessa, ja talvi-aikana oli useasti petojen jälkiä huomattu aivan talon lähelläkin. Mutta Katri oli perin viaton ja hyvä, eikä peljännyt susia enemmän kuin Laukkalan vanhaa koiraa Hallia, jonka erityinen ystävä hän oli.

Kun Niilo kuuli, että Katrin seuraavana aamuna piti ruveta paimentytöksi, istui hän ääneti illallisen aikana ja katseli suurilla, lempeillä silmillään Katriä. Sitten kun kaikki olivat menneet levolle, hiipi hän äidin vuoteelle ja pyysi päästä Katrin kanssa metsään. Kun äitinsä ei myöntynyt tähän, meni hän ääneti levolle, mutta unta ei hän ensinkään saanut koko yönä.

Varhain seuraavana aamuna oli Katri ylhäällä, ja emäntä antoi hänelle eväskontin, jonka hän iloisena nosti selkäänsä.

Kun hän tuli ulos raittiisen aamu-ilmaan, kimelti yö-kaste aidalla ja ruohoissa, ja tarhasta kaikui kolkkaalehmän kello vitkaan ja määräkästi häntä vastaan.

Hän sai vitsan käteensä, avasi tarhan veräjän ja huusi rattoisasti lehmilleen: "Muurikki hoi! astu pian, Mansikki se! noh sinä Liinapää! minkä vuoksi Kyllikki temppee!" ja sitten lähdettiin metsään.

Mutta vuoteeltaan tuvasta oli Niilo hiipinyt ulos pihalle, kun hän näki Katrin kontti selässä lähtevän huoneesta. Hän näki Katrin avaavan veräjän, kuuli hänen huutonsa lehmille ja näki hänen vihdoin katoavan nummella honkien ja hiekkaharjanteen taha. Kun hän ei enään nähnyt mitään Katrista, palasi hän aidasta, jonka takana hän oli piillyt, ja hän oli mielestään kovin yksinään isolla pihalla. Mutta mitä hän ajatteli ei hän sanonut kellenkään, vaan kävi puupinon luo ja hakkasi siellä ahkerasti koko päivän halkoja, vaikka hänen voimansa eivät usein tahtonut riittää.

Sinä aikana vaelsi Katri karjansa seurassa honkanurmen poikki. Nurmeen ei hän oikein suostunut, sillä hän ei käsittänyt, minkä vuoksi siinä kasvoi kuivia peuranjäkäliä ruohon sijassa. Myöskin arveli hän, että pehmeät sammaleet olisivat voineet vihjoittaa monessa paikassa, missä nyt paljas hieta loisti.

Mutta etäämpänä metsässä, missä kanerva oli vihjaisempi, mustikanpensaat useammat ja kuuset korkeammat, siellä oli hänen mielestään hyvä olla. Siellä oli jotakin, mikä viehätti hänen mieltänsä niin kummallisesti ja puhutteli häntä niin ystävällisesti ja kuitenkin niin vakaisesti.

Täten vaelsi Katri kauan edelläpuolenpäivää nurmien, harjojen ja soitteen yli, ja kaikki oli hänestä uutta ja salaista, ja usein olisi hän unohtanut lehmänsä, jos ei kellon ääni silloin tällöin olisi hänen huomiotansa niihin herättänyt.

Vihdoin saapui hän, käytyänsä erään suon yli, mäelle, jonka vertaista korkeudessa ei hän milloinkaan ollut nähnyt. Tämä havainto teki hänen mielensä oikein iloiseksi, ja hän oli aivan vakuutettu siitä, ett'ei ketään löytynyt, joka tietäisi, mikä tämän mäen nimi oli. Kuitenkin oli siellä ihmiskäden jälkiä, sillä mäki oli nyt hylätty kaski, missä ruohoa kasvoi aivan runsaasti. Mutta tätä ei Katri tullut ajatelleeksi, vaan oli edelleen ylpeä ja tyytyväinen havaintoonsa.

Tyytyväinen siihen näytti myös hänen karjansakin olevan, joka ahkerasti söi runsasta ruohoa metsämäellä.

Kun päivällisen aika tuli ja auringon helle pakoitti etsimään varjoisempia paikkoja ja laskeumaan levolle ruohon, otti hän esille tuohisen konttinsa; ja hänen lapsellinen mielensä riemuksi siitä, että kaikki ne hyvät ruuat, mitkä emäntä oli eväskonttiin pannut, olivat hänen käytettävinaan. Syödessään yksinkertaista ateriaansa, ajatteli hän sitä aikaa, jolloin hän itse tulisi laittamaan evästä paimentyöllensä, ja hän tuli oikein vakaiselle mielelle.

Iltapuolella kiipesi Katri metsäisen mäen ylimmäiselle huipulle, istui siellä isolle kivelle ja katseli lavealle ympärinsä. Ja erämaan hiljainen suuruus teki lapsen mielen iloiseksi ja sydämen täydeksi. Jos ei kolkkaalehmä silloin tällöin olisi kilistänyt kelloansa ja jos eivät vasikat olisi juosseet karpäisistä päästäksensä, olisi hän kyllä unohtanut kaikki katsellessansa metsäjärveä tuolla kaukana, koukertelevaa Kalajokea etäällä ja vainiot vielä etäämpänä kylään päin. Ja kun tiainen, peipponen ja kuusennärki yhdessä lauloivat kasken koivuissa, täytyi Katrin myöskin ruveta laulamaan, ja nuo heleät, iloiset säveleet vierivät metsäisen mäen alla olevan suon yli, kunnes hietaharjut toisella puolella ottivat ne vastahan ja kätkivät ne hiljaiseen iltaan. Iloa ilmoitti ääni ja ihastusta välähti Katrin mustista

silmistä.

Kun aurinko rupesi laskeumaan itäistä metsänrinnettä kohti, lähti Katri karjaneen kotimatkalta suon ja hietaharjun yli. Kun hän vaelsi vileän kuusimetsän läpi ja näki laskeuvan auringon kirkkaasti paistavan puiden välistä, tuli hän ajatelleeksi Niiloa ja arveli, miten hänen oli käynyt päivän kuluessa. Hän kiiruhti lehmiänsä ja oli pian taas nurmella, jonka yli käytyänsä hän näki Laukkalan ison talon.

Kun hän kävi tanhuata pitkin, huomasi hän että Niilo avasi veräjän hänelle. Sinne jäi Niilo seisomaan. Kun Katri tuli lähemmäksi, tervehti Niilo häntä heti iloisesti, ja Katri ajoi toimeliaasti lehmiänsä tarhaan. Niilo jäi jällelle ja pani veräjän kiini.

Kun Katri oli toimensa päättänyt, tarttui Niilo Katrin käteen ja vei hänet vanhaan hyvin tunnettuun leikkipaikkaan. Siellä he istuivat toinen toisensa viereen, ja Katri otti Niilon käden omaansa ja kertoi hänelle vaelluksesta metsässä, suosta ja korkeasta vuoresta ja lintujen leikistä kasken koivuissa. Ja Niilo kuunteli kutakin sanaa, mutta kun Katri oli päättänyt kertomuksensa, kutsui hän Katriä taasen leikitsemään hänen kanssaan, jota he myöskin tekivät, siksi että he väsyneinä menivät tupaan illalliselle.

III.

Keskikesän aikana.

Siten kului muutamia vuosia ja Niilo ja Katri kasvoivat isossa talossa. Vähäsen oli nyt muutoksia tapahtunut Laukkalassa. Hyvä emäntä ei enää elänyt ja kuudentoistavuotias Katri hoiti nyt laveata taloutta.

Niilo oli kasvanut kauniiksi nuorukaiseksi. Ujous ja ystävällisyys loisti hänen kirkkaista, sinisistä silmistään, ja verraten vakaan, ankarasti katselemaan isään näytti hän vielä olevan lapsi. Nuoremaksi hän myöskin näytti kuin Katri, joka nyt oli ihana impi. Onnelliset, rauhalliset päivät hyvässä kodissa olivat häätäneet Katrin levottoman ja rajun luontonsa ja antaneet koko hänen olennolleen tasaisen iloisuuden, joka lievittävästi leveni hänen luonteensa syvän vakaisuuden yli.

Niilon isän lähin naapuri oli vanha, rikas talollinen, jonka maat rajoillaan koskivat Laukkalaan. Hänen ainoa lapsensa oli punaposkinen Elsa, joka nyt oli viidentoistavuotias. Elsa oli iloinen tyttö. Hän piti isän taloutta kunnollisesti, mutta suurin ilonsa oli kuitenkin olla paras tyttö kaikissa pidoissa ja tulla nähdyksi, kun hän parhaimmissa juhlavaatteissaan kunakin sunnuntaina saapui kirkkoon. Laukkalassa oli hän jotenkin usein, mutta vielä useimmin kävivät naapuritalojen molemmat vanhat isännät toisensa luona. Molemmat kuuluivat myös niin sanottuun "suureen sukuun."

[Tämä Oulusta eteläänpäin olevissa pitäjissä löytyvä sukuperhe, johon kuuluu varallisia talonpoikia, pitää itsensä muista su'uista tarkoin eroitettuna. Mitään erityistä perhenimeä ei tällä suurella su'ulla ole. Vasta viime aikoina on naimaliittoja solmittu suuren su'un ja vähemmän mainioksi tulleitten sukujen jäsenten välillä. Tämä talonpoikain ylimyskunta näyttää olevan yhtä paljon riippuva sukuperästä kuin rahasta. Mistä se on alkunsa saanut on vaikea päättää. Kenties Pirkkalaisista? Taikka kukaties vielä vanhemmista ajoista, niistä sotaisista ajoista, joista ei historia tiedä kertoa.]

He olivat kasvaneet yhdessä, molemmat olivat he nähneet, kuinka halla samana yönä oli vaaleaksi muuttanut tähkäpäät heidän kumpaistenkin pelloilla, ja he olivat, kun vihollinen ryntäsi pitäjään ryöstämään, lujamielisesti taistelleet ja kärsineet yhdessä. Samana aikana alkoi myöskin onni ja varallisuus viihtyä heidän molempain luona, eikä milloinkaan ollut kateutta löytynyt heidän välillään. Siitä syystä olikin naapurisopu hyvä, ja usein nähtiin ukot istuvan, pakinoivan keskenänsä, nyykkien harmaita päitään. Komea oli myöskin kestitys varallisten taloissa, kun he kävivät toinen toisensa luona vierastamassa. Silloin tuotiin pöydälle tuoretta rieskaleipää, voita, palvattua lihaa ja taalepiimää. Eikä myöskään puuttanut hyvää kotona valmistettua olutta, ja vanhukset näkivät mielellään, että Niilokin otti sijaa pöydän ääreen, kun hän nyt jo oli iso mies ja pian käyvä ensi kerran herran ehtoolliselle.

Siksi määrätty juhmallinen päivä oli tullut. Juhannuksen päivänä piti rippikoululaisten vahvistaa kasteenliittonsa.

Kaikki Laukkalan väki vaelsi tänä päivänä kirkkoon, sillä sekä Niilon että Katrin piti nyt ensikerran astuman altarin eteen. Matkalla kirkkoon olivat kaikki totiset, mutta Katri ja Niilo eivät virkanneet

mitään. Kesä-ilma ja vainioilla lainehtiva laiho kertoivat Jumalan hyvyydestä, ja nuorien mielestä tuntui kuin eivät Kalajoen siunatut kellot milloinkaan kaikuneet niin juhlallisesti kuin nyt, veisaten malmisella äänellään: "Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa, maassa rauha ja ihmisille hyvä tahto."

Ja vanha provasti valkoisilla hiuksillaan ja vanhuudesta rypistyneillä kasvoillaan puhui temppelissä laupeita, sovintorikkaita sanoja rippilapsille. Ja kun virren säveleet kaikuiivat seurakunnan yli, astuivat rippilapset kuoriin ja sydämen hurskas liikutus näkyi heidän nuorissa, viattomissa kasvoissaan.

Ei milloinkaan Niilo ja Katri sittemmin unohtaneet kuinka he sinä päivänä vieritysten lankesivat polvilleen altarin viereen. Ja kun he söivät leipää ja joivat viinaa, tuntui heistä molemmista, että he yhdessä lupasivat koko elämänsä aikana vaeltaa Sanan valossa, koko elämänsä aikana rakastaa kaikkia ihmisiä ja olla toisillensa lohdutukseksi ja iloksi.

Päätetyn jumalanpalveluksen jälkeen palasivat kaikki hartaudella täytetyllä mielellä Laukkalaan. Juhlapäivällinen syötiin totisessa äänettömyydessä, ja sitten kävi Niilo tallinluhtiin lukemaan virsikirjaa ja Katri meni omaan luhtiinsa itkemään sovinnon kyyneleitä.

Sinä aikana, joka nyt seurasi, ei Niilo ollut semmoinen kuin ennen, eikä Katri myöskään. Kun he olivat toisistaan erillään, osoittivat heidän silmänsä että he kaipasivat toisiansa, mutta kuu he olivat yhdessä, Niilon siniset silmät hymyilivät makeasti, ja Katrin musta silmäpari leimui riemusta ja autuaallisuudesta. Vähäsen kainommat olivat he keskenänsä, ja usein eivät he sanaakaan toisillensa virkanneet, kun he istuivat yhdessä kuistilla tai kävivät sunnuntaina kirkkoon.

Kun he muutamana sunnuntai-iltana kävivät sanaa sanomatta talon lähellä olevalla kaskella etsimässä marjoja, sanoi Niilo vihdoon Katrille:

— Pidätkö minun marjoistani?

— Pidän, jos sinä pidät minun kukistani, sanoi Katri.

Ja molemmat pitivät he toisensa lahjoista, ja silloin näytti jo siltä, kuin olisivat he sanoneet paljon toisilleen. Eikä kukaan kuullut, että he sinä kertana puhuivat paljon enemmän keskenänsä, mutta kukat, jotka hymyilivät maassa, ja linnut, jotka visersivät honkien oksilla, ja kärpäset, jotka suhisivat nuorukaisten ympäri päiväpaisteessa, he mielestensä näkivät sitä enemmän heidän silmissään. Käsi kädessä kävivät he sitten kotiin isoon kartanoon.

IV.

Uusia vaiheita.

Kun he tulivat kotiin, ei isäntä vielä ollut palannut naapuritalosta, mihinkä hän tapansa mukaan oli mennyt iltapäivällä. Liian kauan ei ukko kuitenkaan viipynyt poissa, ja jotakin totisempaa ja ankarampaa, kuin tavallista, näkyi tänä iltana hänen otsansa rypyissä ja tuuheissa riipseissään.

Nuoret eivät muutenkaan tavallisesti virkanneet aivan monta sanaa vanhojen läsnä ollessa, mutta tällä kertaa oli äänettömyys isossa tuvassa suurempi kuin milloinkaan ennen. Oli niinkuin olisi tuntenut ukkosen ilman siellä sisällä, ja ääneti meni Katri ulos pihalle muhkeaan humalistoos siellä nauttiaksensa ihanan illan hunaja-ilmaa ja metsäkukkien lemua, joka oikein kohosi taivasta kohti rauhallisena sunnuntai-iltana.

Kun Katri oli mennyt tuvasta ulos ja Niilon silmät näyttivät etsivän rahilla olevaa lakkia, kysyi Laukkalan isäntä, tuo ankara ja rikas isä:

— Mihin aiot, poika?

— En juuri mihinkään, ai'oin vaan katselemaan luontoa vähäsen.

— Kyllä nyt näen, mihinkä mielesi hehkuu, poika, ja tosi on kyllä myös se kummallinen juttu, jonka tänä iltana kuulin Laukkalan talosta. Mutta vielä tänä iltana tulee myöskin tuo paha juttu kyläläisten kesken loppumaan. Sillä sen sanon sinulle, poika, ettehän vielä pistä silmiä ulos Laukkalan vanhasta isännästä, etkä sinä tule tätä kauemmin juoksemaan kerjäläistyön jälissä. Ei milloinkaan vielä ole kukaan suuren su'un jäsen nainut pimeän yön lasta, mustalaiskakaraa, ja Laukkalan Antin poika ei saa olla ensimmäinen.

Ankara isäntä nousi perä-istuimelta, missä hän oli istunut, ja katseli poikaansa, joka kalpeana ja silmät lattiaa päin istui rahilla oven vieressä. Vanha isä seiso i hetkisen äänetönnä, sitten kävi hän pojan luo, joka nöyränä painoi päänsä alas.

— Naapurin Elsa, alkoi isä vähäsen leppeämmällä äänellä, hän on sinulle sopiva tyttö. Hänen sukunsa ei ole huonompi kuin sinun, ja hänellä on koti hyvillä pelloilla ja lukuisalla karjalla. Se voi olla jotakin Laukkalan pojalle. Myöskin olemme, isänsä ja minä, sopineet asiasta. Hän antaa Elsalle talonsa ja sinä perit minun, ja kahden vuoden kuluttua vietetään teidän hääne. Täten tulee paha puhe Laukkalan pojasta vaikenemaan kylässä, ja mustalaiskakara ei unohda Laukkalaa, sen takaan.

Jos Niilo olisi tahtonutkin sanoa jotain isälleen, oli hän kuitenkin mykkänä eikä edes tohtinut katsella ankaraa isäntää, joka istui hänen lähellensä, aina vähän ajan takaa katsahtaen ovea, niinkuin odottaisi hän nähdä jonkun tulevan sisään.

Sillä aikaa oli Katri humalistossa, ja hän oli onnellinen mielestään. Myöskin hän oli tullut vähäsen alakuloiseksi isännän ankarasta katsannosta mutta lauhkea iltailma ja selkeä kesätaivas saattoivat hänen pian poistamaan nämät ajatukset. Hän katseli vihjaista maata ja sen kukkia, peltoja ja harvoja aitoja ja hän heitti silmänsä aina hietaharjaan saakka, joka loisti niin lämpöisenä päivänpaisteessa. Hän muisti äitinsä, joka juuri tämän korven yli oli tuonut hänet hyvään taloon, missä hänen onnensa nyt suloisesti kukoisti, ja hän kiitti Jumalaa hänen lempeästä auttavaisuudestaan köyhyyden lasta kohtaan. Ja tuon mustasilmäisen Katrin katsanto oli lempeä nähdä onnen hetkinä, niinkuin synkeä metsänjärvi vaihtaa muotoansa, kun päivänpaiste loistaa sen koivurikkaille rannoille.

Vihdoin palasi Katri tupaan toimiaksensa muutamien maito-astiojen kanssa, mutta oikeimmin nähdäksensä, mitä Niilo teki, kun hän niin kauan viihtyi tuvassa.

Kun hän astui sisälle, loi hän ystävälliset silmänsä isäntään, joka äänetönnä istui Niilon vieressä. Ääneti otti hän maito-astiat hyllyltä, mutta pian keskeytti hän askaroitsemisensa, sillä ankaruudella lausui Laukkalan isäntä hänelle seuraavat kovat sanat:

— Ei kiitollisuutta asu kerjäläiskakaran mielessä. Siitäkö syystä olet saanut syödä leipääni ja turvaa kattoni alla, että keinoillasi ja juonillasi olet viekoitellut itsellesi Niilon, rikkaan talon ainoan pojan? Mutta sen sanon minä, Laukkalan isäntä, ettet sinä tule emäntänä omistamaan tuuman alaakaan minun pellostani ja niitystäni. Mutta Elsa tulee Niilon vaimoksi, eikä yksikään heittiölapsi saa enään liekahdella isossa tuvassa. Ja sinä menet vielä tänä iltana ulos samasta veräjästä, jonka kautta kulkulainen äitisi kerran veti sinut tänne mustalaiskelkassaan. Jätä tämä talo heti paikalla konstikas ilkiö ja mene ulos siihen yöhön, mistä kerran tulit. Mene!

Ja Katri ei virkannut mitään, eikä kyyneltäkään vuodattanut, Katri raukka, joka ei milloinkaan ollut toivonut peltoja ja niittyjä, vaan ainoasti Niiloa. Mutta hänen mustista silmistään leimusi salama, joka kohtasi kovasydämistä ja ylpeätä Laukkalan isäntää. Sitten katseli hän Niiloa, ja silmälautansa vavahtivat äkisti. Mutta Niilo istui ääneti ja vuodatti hiljaisuudessa kyyneleitä rakkaudesta ja miehuuttomasta pelvosta. Vanha isäntä istui nyt myöskin ääneti ja melkein kamalan näköisenä, niinkuin istutaan ukkosen ja salamoitten raivotessa.

Katri katosi tuvasta ja meni pihan yli sekä astui luhtiinsa. Siellä riisui hän yltään juhlavaatteensa, sillä ne oli hän isännältä saanut, ja siitä syystä tuntui kuin olisivat ne nyt polttaneet häntä.

Arkusta otti hän esille ne huonot vaatteet, jotka muinoin olivat olleet hänen äitinsä omat ja jotka sattumuksesta olivat lasketut eräasen nurkkaan ullakossa, mistä Katri ne oli löytänyt monen vuoden kuluttua. Ne olivat ainoat, jotka maantien lapsi voi sanoa omiksensa. Hän puki vanhat rääsyt yllensä ja sanoi jäähyväiset luhdillensa käydäksensä tuntemattomalla polulla yön syliin. Ja niin kävi hän pihan yli, kävi ulos veräjästä tanhuata pitkin, ja siinä missä tie teki mutkan, katosi hän ha'an koivujen taahan katsomatta taaksensa ja lähettämättä ajatustakaan jäähyväisiksi noille rakkaille paikoille, hänen leikkiensä todistajat ja hänen riemujensa näkijät.

V.

Pitkiä vuosia.

Katri käveli koko yön puhki. Hän oli ottanut tien siihen suuntaan, missä metsä näytti syvimmäksi ja

erämaa rajattomaksi. Mitä tällä matkalla liikkui hänen sydämessään, sitä ei kenkään ihminen tiedä. Mutta sen jälkeen kävi puhe, että sinä yönä olivat leppälintu ja laulurastas aivan ääneti Suomen saloissa. Tuntuipa huuhkajastakin ilma raskaaksi ja variksi.

Mutta Katrin silmissä paloi synkeä tuli, ja raivoisa uljuus loisti hänen korkeasta otsastaan, ja ryysyinen puku vaatetti niin kummallisen kamalasti tuon katkerasti onnettoman nuorta, hentoa ja kaunista vartaloa.

Siten kävi Katri kauan tietämättä, mihin tie vei. Se olikin hänestä yhdentekevä, sillä hän tahtoi kernaimmin vaelttaa aina maailman loppuun saakka, sanomattoman kauas Laukkalasta.

Mutta metsäpolku päättyi vihdoinkin metsäkylään, jonka nimi oli Rautio ja joka nyt jo on kasvanut koko seurakunnaksi.

Kun Katri saapui Rautioon, oli aurinko jo korkealla taivahalla ja paisti niin ystävällisesti ja rauhallisesti kylään, niinkuin ei mitään vaivaa, mitään onnettomuutta, mitään katkeraa löytyisi koko maailmassa.

Kun Katri kansan näki kylän päivänpaisteessa ja ihmisiä, jotka liikkuiivat siellä rauhallisissa toimissaan, ei hän mennyt edemmäksi. Mitä oli hänellä tekemistä ihmisten asuntojen kanssa? Ja auringon lämmin ja rauha eiväthän ne olleet vaivojen tytärtä varten.

Hän istui isolle kivelle aidan vieressä, painoi yhden kätensä rintaa vastaan ja nojasi polttavan otsansa toiseen. Mutta tuskat kasvoi, ja väsymys karttui, ja ympäristö musteni leimuavilta silmiltä. Onnettomuuden lapsi, Katri raukka, oli mennyt tainuksiin.

Myöhemmin päivällä tapasi kylän väki hänen makaavan siellä. Kirkkomatkoilla Kalajokeen olivat he tulleet tuntemaan Laukkalan ja rikkaan talon ottotyttären ja paljon he kummastuivat, mikä nyt oli saattanut hänen niin kauas kodostaan ja semmoisissa kuluneissa vaatteissaan.

Silloin Katri heräsi taintumuksestaan, ja nuo hyvät ja lempeät ihmiset ottivat hoitaaksensa häntä, ja niinkuin lapsi antoi tyttöraukka viedä itsensä eräisen kylän taloon.

Pitkiä viikkokausia hoiti talonväki Katria sen kuumeen kestäessä, joka kohta sen jälkeen valloitti hänen. Kirkkomatkoillaan sai metsäkylän väki pian tietää, mikä oli ajannut Katrin kasvatustalostaan, ja kaikki he tulivat vielä lempeämmäksi häntä kohtaan. Mutta moni vanhus, joka oli nähnyt vähäisen maailmaa ja kokenut elämää, eivät ennustaneet mitään hyvää Laukkalan talolle siitä, mitä siellä oli tapahtunut.

Kun Katri tuli terveeksi, jäi hän taloon ja otti osaa talon toimiin. Tauti oli tehnyt hänen kalpeaksi, ja suru oli peittänyt hänen muotonsa, niin että se, joka näki vieläkin kauniin Katrin, tuli vähäsen kamalalle mielelle.

Ahkerana oli hän töissään. Aluksi ja niin kauan kuin voimansa vielä olivat ylen heikot ulkotöihin toimi hän sisällä tuvassa. Ääneti istui hän varhain aamulla isojen yhteen katon hirteen sidottujen luomapuitten viereen ja loi loimet emännän kankaasen. Yksitoikkoisesti loinpuut pyörivät kertansa yhteen suuntaan ja sitten taas takaisin ja täyttyivät lankakerroksilla. Näytti kuin Katri olisi huolinut ainoastaan työstään eikä tiennyt, että muu talonväki meni tuvasta ja tuli sinne. Kun vanhukset illalla puhelivat työtä tehdessään, ja kun lapset leikkivät siellä sisällä ja pitivät lystiä, istui Katri yhtä ääneti ja yhtä ahkerasti sen kankaan vieressä, jota hän pian rupesi kutomaan.

Ei Katri milloinkaan puhunut sanaakaan Laukkalasta, eikä hyvä talonväki myöskään kysynyt häneltä paljon. Ei löytynyt yhtään, joka olisi ollut paha onnettomuutta kohtaan.

Muutamana lauuantaina kaikki Raution väki lähti matkalle Kalajokeen ehtiäksensä tulevana sunnuntaina hyvään aikaan kirkkoon. Sen talon emäntä, missä Katri palveli, kysyi häneltä, eikö hänkin tulisi mukaan kirkkoon, mutta Katri ei tahtonut nähdä Laukkalaa ja sanoi, että hän jäisi kotiin. Sunnuntaina oli hiljaista ja autiota metsäkylässä, ja vielä hiljaisempaa oli tuvassa, missä Katri istui pöydän vieressä, jolla talon iso piplia oli kiini pantuna. Hiljaan laskeui lämmin päivänpaiste lattialle, hiljaista oli myöskin ulkona, avatun aukon takana. Katri oli muinoin usein lukenut virsikirjaa ja pitänyt Jumalan sanaa rakkaana. Nyt avasi hän raskaan kirjan katkeralla mielellä ja luki sanat:

"Kylväjä meni ulos siementänsä kylvämään, ja hänen kylväissänsä lankesivat muutamat tien oheen ja se tallattiin, ja taivaan linnut söivät sen."

Ja hän luki seuraavat värsyt raskaalla sydämellä ja tuli siten tähän värssyyn:

"Mutta jotka tien oheen, ovat ne, jotka kuulevat; sitte tulee perkele ja ottaa sanan heidän sydämmistänsä, ettei he uskoisi ja vapaaksi pääsisi."

Ja häntä kauhistutti nämät sanat. Niin oli myöskin Jumalan hyvyys turhaan mennyt, joka niin runsaasti oli langennut hänen tielleen, ja sana oli otettu hänen sydämestänsä, ettei hän uskoisi ja tulisi pelastetuksi, ja katkerana Jumalata ja ihmisiä kohtaan pani hän lohduttavain sanain kirjan kiini eikä avannut sitä enää niin kauan kuin hän oli Rautiossa.

Siten asui rauhattomuus Katrin mielessä, sillä hän ei milloinkaan unohtanut muinoista kasvatuskotoaan, joka nyt tuntui hänestä hänen omaksi haudakseen. Ja kaksi pitkää vuotta kului työssä ja äänettömyydessä. Katri ei ollut kuullut mitään Laukkalasta, mutta näytti siltä kuin hän alituisesti odotti, että jotakin piti tapahtuman. Joskus leveni joku huhu Laukkalasta metsäkylään, mutta tästä ei yksinäinen Katri mitään tiennyt. Sillä aikaa piti toki Niilon häät Elsan kanssa vietettävän, ja pitoihin olivat metsäkylän varalliset talolliset myöskin käsketyt. Sentähden puhuttiin tästä paljon, ja talon emäntä valmisteli matkaan.

Kun Katri vihdoin ei voinut olla tietoa saamatta näistä korkea-äänisistä huhuista, oli niinkuin kipu hänen sydämestään olisi kaivanut itsensä yhä syvemmäksi hänen sieluunsa, ja hän tuli synkeämmäksi ja vielä hiljaisemmaksi kuin hän oli ollut. Mutia ei hän valittanut eikä hän kellenkään sanonut kivustaan, vaan ainoasti pyysi emännältä päästäksensä paimentyttö Leenan sijaan nämät päivät metsään karjan kanssa.

Siellä korvessa tunsu hän niinkuin lievityksen mielessään, kun hän tiesi olevansa niin kaukana kuin suinkin ihmisten asunnoista. Hän tunsu itsensä olevan aution korven ja synkän metsäjärven ystävä, ja tässä syvässä äänettömyydessä ei hänen äänensä kaikunut niin vieraana kuin onnellisten rauhallisissa asunnoissa. Ja erämaitten ikivanhoihin säveleihin liitti hän sanoja, joita suru oli hänelle opettanut:

Kov' on tuonen hiljas toimi,
Raskas ero elämästä.
Yhden tiedän raskaammaksi,
Kuoloakin kovemmaksi:
Se on pilkka, häpy, turma,
Rakastettuun meille suomat,
Se on vihan viljo kylvö
Neidon nuoren sydämmehen.

Illan tullessa pimenivät taasen varjot hänen sydämessään. Hiljaisuudessa ajoi hän karjan kotiin, meni ylös luhtiin ja laski levolle, mutta ei hän hetkeksikään uinahtanut ja hänen edessään oli aina Niilon lempeitten sinisilmien kuva. Ajatteliko hän Niiloa? Vihdoin nousi hän ylös ja istui luhdin portaille, ja aamun aurinko kohtasi hänet istuvan siinä.

Seitsemän vuotta oli Katri Rautiossa. Tänä aikana ei hän milloinkaan mennyt kirkkoon eikä Jumalaa milloinkaan muistanut. Hän oli niin katkerain ajatuksiensa vallassa, ettei Jumala voinut hänen sydämessään kohdata hyvää maata kylvönsä, missä se olisi saanut kärsivällisyydessä kypsyä. Ja kaikkien mielestä Katri vuosien kuluessa tuli aina kummallisemmaksi ja synkkämielisemmäksi, mutta yhtä äänetön ja umpimielinen kuin ennen ja yhtä ahkera työssään. Eikä kenkään Rautiossa ollut nähnyt hänen nauravan tai itkevän niinä pitkinä vuosina, joina hän siellä oleskeli.

VI.

Laukkalassa.

Nuot samat seitsemän vuotta kuuluivat hyvin rauhallisesti ja tasaista kulkuansa rikkaassa talossa. Vanhan, ankaran isännän kävi kaikki hyvin, karja menestyi, halla kartti hänen vainioitansa, kalansaalijossa oli runsas, ja varallisuus karttui yhä enemmän Laukkalassa, mutta ei siellä löytynyt ketään, joka erityisessä määrässä olisi voinut nauttia elämän hyvyttä, niinkuin ei siellä myöskään löytynyt sitä, jota murheet ja surut olisivat rasittaneet.

Siitä illasta, jolloin Katri oli lähtenyt talosta, oli vanha isäntä tullut yhä kareammaksi entistään ja Niilo aremmaksi ankaraa isää kohtaan, jota vastaan ei hän missään asiassa tohtinut väittää. Alussa Niilo suurella kaipauksella muisteli Katria, jonka hän luuli keksivän yhden tai toisen syyn palataksensa Laukkalaan. Mutta ei hän tahtonut yksinään tavata Katria, sillä hän pelkäsi hänen vihaa, ja tietämätön, vastustamaton tuska valtasi hänet silloin. Oli niinkuin omantunnon äänet kalvaisivat ja tuomitsisivat hänet. Kun hän öillä silloin tällöin heräsi jostakin satunnaisesta heikosta kohinasta pihalla, nousi hän

istumaan vuoteellensa, pidätti henkensä ja kuunteli, tokkohan ne olivat Katrin askeleet, jotka kuuluivat. Mutta hiljaista oli taas, ja ainoasti joku tuulen leyhkä liikutti pihlavan latvaa.

Kun ei mitään kuulunut Kattrista, lakkasi Niilo vähitellen häntä ajattelemasta. Mitä vanha Antti ajatteli, sitä ei kenkään tiennyt, sillä hänen ankarista kasvoistaan ei kukaan voinut lukea, mitä hänen sisässään liikkui.

Iltapuolilla kävi Laukkalan isäntä usein naapurinsa luo ja otti jokaisen kerran Niilon muassaan. Niilo istui siellä vanhain isäntäin seurassa ja kuuli näiden pakinoivan heidän nuoruudestaan ja tiloistansa sillä aikaa kuin punaposkinen Elsa toi muhkeata kestitystä vieraille.

Joka kerta, kun Elsa toimi pöydän ääressä, koki Laukkalan isäntä puhua muutaman lempeän sanan hänelle, ja Elsan pienet, kirkkaat silmät tuikkivat tyytyväisinä pyöreitten poskien yli ja päivä päivältä katseli hän suuremmalla mielihyvällä Niiloa. Vihdoin Niilokin tottui katselemaan Elsaa Laukkalan tulevana emäntänä ja jokapäiväisenä seuralaisenaan tulevina aikoina. Siitäpä syystä kun naapuritalossa, kahden vuoden kuluttua, ruvettiin komeasti laittamaan kaikki valmiiksi häihin, oli se hänen mielestään aivan kohtuullista. Myöskin tunsu hän itsensä tyytyväiseksi siitä, ettei hänen nyt enään tarvinnut olla Laukkalassa yksin ankaran isännän seurassa, jonka verralla hän mielestänsä aina oli kuin lapsi.

Häitä kesti monta päivää. Niilo ei näinä juhlapäivinä lainkaan muistanut Katria: ei kenkään myöskään hänestä puhunut. Hääväki kiitti oivallisia pitoja ja puhui paljon niistä runsaista ja muhkeista myötäjäisistä, vaatteista ja muusta tavarasta, jonka morsian oli tuonut muassaan, kuinka reipas ja punaposkinen hän oli ja millä muhkealla ja vilkkaalla ravurilla Niilo vihdoin oli vienyt Elsan hänen lapsuuden kodistaan siihen rikkaaseen taloon, missä Elsan nyt tuli hallita ja toimia emäntänä.

Laukkalan isäntä, vanha Antti, oli määrännyt, että Niilo ja Elsa tästä lähtien olisivat talon isäntäväki, mutta kyllä kaikki sittekin kävi vanhuksen tahdon mukaan.

Hiljaisesti meni kaikki sitten Laukkalassa tasaista laitaansa rauhallisesti ja työssä. Ei Niilo sanonut kovaa sanaa Elsalle, mutta ei hän myöskään saattanut hänelle paljon iloa valmistaa. Elsa piti taloutta suurella huolella, eikä mitään puuttunut ison talon rikkaassa aitassa. Niin kului viisi vuotta. Vanha Antti oli vielä voimissaan, mutta oli jo vähäsen koukistunut iästään, ja hänen hiuksensa olivat menneet aivan valkoisiksi. Enimmästi ilahutti häntä vanhin lapsenlapsensa, Niilon ja Elsan neljävuotias poika, jolla iso-isän mukaan oli Antti nimenä. Jos tätä poikaa ei olisi ollut, olisi moni luullut, ettei vanhan ankaran miehen päivät olleet juuri iloisia, sillä hän ei lausunut nyt enää monta sanaa vieraille eikä omaisilleen.

VII.

Katrin kirkonmatka.

Siinä Raution metsäkylän talossa, missä Katri oleskeli, palveli toinen nuori tyttö, joka aina oli ollut lempeämpi Katria kohtaan kuin kaikki muut. Se oli sama Leena, joka viisi vuotta sitte oli ollut paimentyttö ja jonka sijasta Katri, niinkuin jo on kerrottu, oli saanut mennä karjan kanssa metsään. Leena oli nyt seitsemäntoista vuotta ja oli hyvä ja hurskas tyttö, joka tänä suvena kävi rippikoulua.

Nämät molemmat tytöt makasivat samassa luhdissa, ja Leenalla oli usein ja paljon sanomista synkkämieliselle Kattrille, Hänen ei milloinkaan vielä ollut tarvinnut maistaa elämän katkeruutta, vielä vähemmin oli hän kärsinyt sielun syviä kipuja, ja eli ainoasti uskonsa kyllyydestä ja siitä riippuvasta onnellisuudestaan. Monena iltana, kun he menivät ylös luhtiinsa, oli Leenan tapana kertoa Kattrille papin sanoja rippi-koulussa, ja nuoren tytön hurskaat sanat laskeuivat kuin kesänkaste Katrin vaalistuneitten lapsuudenmuistojen yli ja hänen pimeään, synkän mielensä läpi kävi silloin kuin lämmin tuulen leyhkä.

Illalla, kaksi päivää ennen sitä juhlapäivää, jolloin Leenan piti mennä Herran ehtoolliselle, olivat molemmat tytöt puhuneet keskenänsä tavallista kauemmin ja seuraavana aamuna Katri oli levollisempi ja lempeämpi entistänsä.

Aikaisin Katri toki katosi tuvasta, ja Leena sanoi emännälle, että Katri tahtoi hänen muassa tulla kirkkoon.

Hyvä, vanha emäntä kiitti Jumalaa liikutetulla sydämellä siitä, että hän niin kauan sulettua sydäntä oli

kolkuttanut, ja kaikki muu talonväki ihmetteli ja kysyi keskenänsä, mitä tuo kaikki tahtois merkitä.

Kotvasen kuluttua näkivät he, kuinka Katri, puettu juhlavaatteisinsa, valkoinen liina päässä ja virsikirja kädessä, astui alas luhdin rapuista ja yhtyi samaten juhlallisesti puettun Annan kanssa, jonka jälkeen he molemmat nähtiin käyvän sitä tietä pitkin, joka Raution kylästä menee Kalajoen kirkkoa päin.

Matkalla ei Katri lausunut monta sanaa, ja myöskin Leenan sydän oli täynnä siitä pyhästä lupauksesta, hän nyt kävi ensikerran tekemään, jotta myöskin hän kävi ääneti Katrin keralla.

Kun he kuumalta maantieltä olivat poikenneet eräälle oikotielle, joka kulki viileän syvän metsän läpi, hiljentivät he käyntiänsä ja eivät vaeltaneet enää rinnatusten, sillä havuilla peitetty polku oli hyvin kaita. Ja näytti siltä, kuin Katri joka askeleella olisi tullut levollisemmaksi mielessään. Hän katseli kukoistavaa kanervaa, vihjaisia puolanvarsia ja korkeita honkia, ja hänestä tuntui niinkuin olisi hän tavannut muinaisia, rakkaita ystäviä. Kun hän kuuli yksinäisen metsänlinnun viserruksen, jota hän pitkänä aikana ei ollut kuunnellut, lempeni hänen surullinen katsantonsa. Vihdoin kuin he illalla metsänurmen lopussa saapuivat tielle, joka vei kylään, ja Laukkalan talo tuli näkyviin aaltoilevien viljamaitten takaa, silloin kuuluivat samalla iltakellot Kalajoen kirkossa soittavan juhlan alkua. Ne kaikuivat niin täynnä juhlallisuutta ja sovittavaa korkeutta. Leena pani kätensä ristiin rukoillen sydämmen pohjasta ja Katrin mustat, kyyneliset silmät katselivat katkeruudetta entistä kasvatuskotoa.

Kun Katri tuli kirkonkylään, oli siellä monta, jotka vielä tunsivat hänen, ja heitä kummastutti hänen nähdessään, sillä he olivat kuulleet niin paljon kummia puhuttavan hänestä. Katti vetäytyi erikseen ollaksensa yksinään ajatustensa kanssa eikä puhutellut siten yhtäkään vanhoista tutuistansa.

Totiset sydämmensä ja mielensä puolesta pyysivät Leena ja Katri majaa yksinäisessä paikassa ja hiljaan ilta kului pienessä tuvassa.

Varhain he heräsivät seuraavana aamuna, mutta eivät toimittaneet mitään, vaan vuottivat hiljaisuudessa kirkko-aikaa. Kun ison kirkonkellon ensimmäinen ääni kuului heidän korviinsa ja täynnä juhlallisuutta tunkihe heidän mielihinsä, valmistautuivat he vaeltamaan kirkkoon. Pysäämättä kirkonkentälle menivät he kirkkoon ja istuivat Rautiolaisten penkkiin. Kauan istui Katri liikkumatta nojaen päätään käsihinsä. Kauan ja hitaasti rukoili hän. Kun hän vihdoin nosti silmänsä ylös, katsahti hän Laukkalan penkkiin edempänä kirkossa. Siinä istui Niilo hartaasti vartoen jumalanpalveluksen alkua ja aavistamattakaan että Katri oli niin lähellä häntä. Siinä istui myös Laukkalan vanha isäntä ja liikutuksella näki Katri, että hänen hiuksensa olivat tulleet hopeanvalkeiksi ja että hänen ankara, totinen päänsä oli masentunut vanhuuden painosta.

Mutta Katri luovutti silmänsä näistä esineistä ja alkoi lukea virsikirjaansa, ensin vaivalloisella huomaavaisuudella, mutta pian syvällä rauhan halajamisella. Ja kun jumalanpalvelus sitten alkoi, tuntui hänestä niinkuin olisi hän ollut yksin koko kirkossa, ja niinkuin pappi olisi puhunut yksin hänelle opettaaksensa häntä, että kunkin täytyy tulla lapseksi, ennenkuin hän pääsee taivaan valtakunnan autuuteen.

Kun saarna oli loppunut ja Katri muun rippiväen kanssa astui kuoriin, kuuli hän, käydessään Laukkalan penkin ohitse, hänelle hyvin tutun lempeän äänen kuuluvasti veisaavan ehtoollisvirttä. Mutta hän ei nostanut alas vaipunutta päätään eikä nähnyt sitä vaaleutta, joka leveni Niilon kasvoille, kun hän nyt tuskin kuuluvalla äänellä jatkoi veisuansa. Hän toivoi kenties, ettei Katri ollut häntä huomannut ja että hän vielä voisi välttää Katria kohdata. Mutta kun Laukkalan vanha isäntä huomasi Katrin vaaleat, ei milloinkaan unohdetut kasvot muun rippiväen seassa, ei mikään liikunto hänen kasvoissaan eikä äänessään ilmaissut, että hän tunsu entisen kasvatustyttärensä, ja voimallisena kaikui hänen syvä äänensä muiden yli virren juhlallisissa säveleissä.

Mieli täynnä raivoavia tunteita notkisti Katri polvensa väen seassa altaripöydän edessä. Mutta kun hän kuuli kuinka vanha pappi Jesuksen nimessä ja veressä julisti rauhaa ja lepoa yhdelle toisen jälkeen ehtoollisvieraista, kun hän huomasi papin lähenevän myöskin häntä kalliilla lohdutuksella täytetyllä lupauksella kaikille rasetetuille sydämmille, silloin maalliset murheet poistuivat hänen mielestään. Ja hän nautti leivän ja viinan, ja sata kyyneltä, tuhat kyyneltä seurasi nyt ensimmäistä kevätpisaraa, joka sulii jäätyneestä sydämmestä kun kellojen ensi ääni kaikui. Katri kätki kasvonsa käsihinsä, missä hän oli polvillaan altaripöydän vieressä. Se oli pyhä hetki. Mitä hän ajatteli ja tunsu, sitä ei yksikään ihmisestä syntynyt tiedä. Ajatteliko hän sitä kuinka hän seitsemän vuotta sitten samalla paikalla oli notkistanut polvensa Niilon keralla, onnellisena ja hyvänä? Ajatteliko hän sitä, kuinka hän silloin oli luvannut rakastaa ja uskoa, kuinka hän sitten oli vihannut ja epäillyt? Taikka unohtiko hän kaikki mailmalliset asiat, yksin ja ainoasti puhuaksensa taivahan Herran kanssa, täytettynä kuin hän oli äärettömästi janosta, sisällisen rauhan perään?

Jos Katri, kun hän palasi altaripöydältä penkkiinsä, olisi katsahtanut sivulleen, olisi hän nähnyt, että

Niilon penkki oli tyhjä. Hän oli jo mennyt kirkosta pois.

Kun kirkonmeno oli päätetty ja seurakunta tulvasi kirkosta, alkoivat Katri ja Leena pitkän vaelluksensa Rautiota kohti.

Leenassa asui rauha ja lepo ja hän kävi ilolla eteenpäin Katrin keralla, jossa nuori tyttö ei luullut minkään murheen nyt enää säilyvän. Mutta Katrin mielessä rupesi vanha levottomuus taasen heräämään, ja synkemmäksi tuli varjo hänen sisässään, kun hän rauhallisesta kirkosta astui kylmään maailmaan. Kun hän meni kansan ohitse, huomasi hän, kuinka he kummastelevilla silmillä katselivat häntä ja hiljaan kuiskasivat toisilleen, mitä olivat kuulleet mustasta vaaleasta Katrista. Ja uljaana nosti hän päätänsä, ja kumminkin olisi hän tahtonut käsillään peittää näiltä kaikilta, kylmiltä silmiltä sydämensä kipua. Kujassa kävi hän Leenan sivulla rikkaan Laukkalan isännän ohitse, joka seiso siellä puhellen arvoisan provastin kanssa, luomatta Katriin kertaakaan silmiänsä, ja Katrin rinnassa raivoi epäily Jumalan oikeudesta. Kun he olivat päässeet kauemmaksi, näki Katri, kuinka Niilo jo etäällä poikkosi hyvin tuttuun kujaan, joka vie Laukkalaan, ja katkera ilo leveni hänen huulilleen, sillä aikaa kuin hänen silmänsä rajattomalla rohkeudella seurasivat etäällä olevaa esinettä, siksi kun se katosi näkyvistä.

Katri raukan sydän oli kivistö, mihin sanan siemen vaan oli langennut. Ja koska se tuli ylös, kuivettui se, kun ei ollut märkyyttä, ja päivän kuumuudessa seiso kohoava korsi mustana ja synkkänä.

Katri oli saapunut tien poikkeukseen, missä Laukkala, tuo vanha kasvatuskoti, hänen maallisen onnensa hauta, lakkasi näkymästä ja kuumeenmoisella levottomuudella riensi hän eteenpäin, niinkuin olisi hän tahtonut pelastaa sielunsa kadotuksesta.

Äkkiin huomasi hänen tarkka silmänsä naisen vilahtavan vainioitten takana. Näkikö hän, ken se oli? Vaivalloisella tuskalla katseli Katri raukka tien molemmille puolille, pysähtyi äkkiin ja virkkoi Leenalle: — Mene vähän edellä. Minä näen luontokappaleitten tallaan Laukkalan kaunista ruisvainiota. Ne minä ajan pois ja saavutan sinut kyllä sitten. Leena nyykkäsi hänelle ja meni eteenpäin. Katri pysäsi ja katseli häntä. Pian ei Leenaa enää näkynyt, Silloin astui vaalea Katri aidan yli vainiolle ja juoksi eteenpäin pientareta pitkin. Pian kätki lainehtiva laiho hänet. Ja hän juoksi ruisvainion halki, kunnes hän tuli kaskelle, mikä nyt oli naurismaa.

Kun Katri saapui sinne, oli siellä nainen, joka noukki nauriita.

Se oli Elsa, Niilon vaimo, Laukkalan nuori emäntä, Se oli Elsa, jonka vuoksi köyhän Katrin elämän onni oli hävitetty, se oli Elsa, jonka vuoksi Katri oli kärsinyt kovia sanoja ja ajettu pois hyvästä talosta. — Mimmainen tuo kamala kohtaaminen Katrin ja Elsan kesken oli, ei kenkään ole tietänyt kertoa. Mutta iltapäivää oli paljon kulunut, kun Katri kaukana Laukkalasta ja syvässä metsässä saavutti Leenan, tuon hyvän tytön.

Katrin askeleet kaikuivat hiljaisuudessa raskaina ja levottomina. Välin katsahti hän taaksensa ja synkkä oli myöskin hänen silmänsä nähdä. Tultuaan levottomaksi kysyi Leena heti:

— Missä olet ollut? Miksi tuijotat minuun niin kamalasti?

— Sydämeni on kipeä, vastasi Katri ainoasti, ja sitten kävivät he yhdessä tietä eteenpäin, mutta Leena pelkäsi mielessään, tietämättä minkä vuoksi. Katrin silmissä nähtiin vielä kamalampi tuli kuin sinä yönä, jona hän Laukkalan rikkaasta talosta ajettiin avaraan maailmaan. Sillä silloin leimui silmät uljuudesta ja vihasta, mutta nyt ne paloivat kostosta ja katumuksesta ja epäilyksestä. Painoiko joku paha työ Katrin sydäntä? Sitä hän ei sanonut, vaan valitti ainoasti: sydämeni on niin kipeä! löi rintaansa ja nyyhki.

Ja oli, kuin erämaa olisi säälinyt tätä yön mustaa lasta, Katri raukkaa. Raskaina ja rankkoina laskeuivat sateenpisarat honkien havuille, jylisten alkoi myrsky metsässä kaikua ja aralla lennolla riensivät lintuiset pesihinsä.

Ja kovemmin vaikeroi Katri: sydämeni on niin kipeä, pysäsi välin kuuntelemaan ja kävi sitten taas eteenpäin. Se oli kauhea yö, eikä hurskas Leena milloinkaan unohtanut matkaansa Katrin seurassa Kalajoen kirkosta.

Kun he vihdoin saapuivat Rautioon, olivat nuo hyvät ihmiset siellä kotona aivan huolissansa Katrin tilasta, jota he eivät voineet selittää itselleen.

Katri meni heti ylös luhtiinsa ja viipyi siellä kauan. Kun hän taas tuli alas tupaan, oli hän pukeutunut arkivaatteisiin ja tervehti nöyrästi kaikkia. Mutta hän ei istunut sinä päivänä kangaspuihin, niinkuin hänen tapansa oli, vaan tasoitti sitä ja leikkasi pois muutamia lankoja.

Sitten rupesi hän siivoamaan muutamia kaluja tuvassa, meni sen tehtyä ulos noutamaan parrallisen puita, latoi puut huolellisesti, lakaisi uunin edustaa, pyyhki tomun seinähyllystä ja kävi siten hiljaisuudessa, mutta tuskallisella levottomuudella toimesta toimeen.

Milloin hän pysähtyi kuuntelemaan, istui huoaten rahille, mutta nousi heti taas ylös. Ja talonväki katseli säälillä kärsivää Katri raukkaa ja rukoili hiljaisuudessa, että Jumala varjelisi häntä ja heitä kaikkia.

Vähäsen rauhallisemmaksi tuli Katri, kun emäntä käski hänen pitää vaaria kätkestä, missä talon nuorin lapsi makasi, jota kohtaan Katri aina oli osoittanut suurta lempeyttä. Hän istui matalalle puutuolille, tuuditti varoisasti pienokaista ja lauloi hiljaisella äänellä hänen omasta lapsuudestaan hyvin tutun kehtolaulun:

Tuudu talon pieni sirkku,
Nuku rannan toukolintu.
Vielä tuudut turvallisna
Pesässäsi mättähällä.
Surun sumut kaukan kauhtaa,
Korvessa ne kolkuntuvat.
Mutta pesää suojaa Herra,
Turvaa pientä linturaukkaa;
Kutsunut on Luoja tänne
Lapsen luoksi armaan äidin.
Päivä paistaa pesään täällä
Lämmittävi sirkkuamme.
Punamarjat, kukat sorjat
Kasvaa täällä mättähällä,
Tuudu talon pieni sirkku,
Nuku rannan toukolintu.

Näytti siltä kuin laulu ja viattoman, nukkuvan lapsen näkö johonkin määrin olisivat rauhoittaneet Katria ja hän istui siinä kauan, katsellen ääneti pienokaista kätkyessä.

Kun talonväki oli mennyt levolle, lähti myöskin Katri luhtiinsa. Hän oli pyytänyt Leenan tänä yönä makaamaan tuvassa. Katri istahti luhdin kynnykselle. Hän istui siellä ääneti ja katseli maisemaa valoisalla kesän yöllä.

Seuraavana päivänä, viimeinen jonka Katri vietti Raution ystävällisessä talossa, oli hän vielä enemmän levotoin. Näytti niinkuin olisi hän kunakin hetkenä odottanut jotakuta, hän likisti usein Leenan kättä lempeästi ja hellästi ja sanoi hiljaa itkien: Suo anteeksi! Suo anteeksi!

VIII.

Joen rannalla.

Kun Niilo, niinkuin jo on kerrottu, vähän ennen jumalanpalveluksen päätettyä oli palannut Laukkalaan, ei kenkään talonväestä vielä ollut kotiin tullut. Hiljaista oli talossa, ja Niilo kätkeytyi aidan luokse nähdäkseen, meneekö Katri ohitse. Samasta paikasta oli hän monta vuotta sitte katsellut Katria, kun tämä ensikerran meni paimenena rikkaasta talosta. Eikä kauan viipynyt, ennenkuin hän nytkin näki Katrin vaeltavan eteenpäin maantiellä. Niilo näki hänen ja Leenan astuvan edemmäksi kylästä ja näki heidän vihdoon katoavan tien poikkeuksessa hietanurmen lähellä. Silloin hengähti hän syvään, niinkuin raskas taakka olisi nostettu hänen sydämmestään, ja astui sitten tupaan.

Siellä hän näki ainoasti pienen poikansa Antin ja kahdeksankymmenenvuotisen vanhan akan, joka oli tilan ruotuvaivainen. Elsa, joka ei ollut kirkossa, ei näkynyt.

Kotvasen kuluttua kysyi hän vanhalta kuuroilta akalta, missä emäntä oli. Akka vaan pudisti päätään, mutta Antti sanoi, että äiti oli luvannut tuoda hänelle oivallisia nauriita ja mennyt ulos. Kaikki talonväki oli palannut kirkosta ja päivällisen aika oli jo tullut, mutta emäntä oli yhä poissa. Silloin pikku Antti rupesi itkemään ja kysyi, missä äiti oli. Niilo hänen toki helposti lohdutti ja sanoi, että äiti tulee pian.

Päivällinen syötiin, eikä Elsa tullut. Se oli ensimmäinen kerta, jolloin reipas talon emäntä ei itse ollut pannut aterialla pöydälle, ja sitä syödessä ei paljon puhuttu, sillä tavallista ankarampana ja totisempaan istui vanha isäntä peräistuimella, luoden useasti tarkkaavan silmäyksen ovea kohti.

Iltapuolella oli palvelusväki aikonut pyytää lupaa päästäksensä naapuritaloihin huvittelemaan vähäksi ajaksi, ja he kävivät siitä syystä monta kertaa kuistilla katsomassa emäntää ja ihmettelemässä, missä hän taisi viipyä niin kauan.

Mutta tuvassa istui vanha, hopeahiuksinen Antti ja hänen päänsä oli enemmän alas painunut kuin tavallisesti. Pieni pojanpoikansa oli hiipinyt hänen luo ja nojautui hänen polveansa vastaan. Näytti kuin pienokainen olisi aavistanut muitten äänetöntä pelkoa.

Vihdoin kuin aurinko laskeutui metsänlaitaa kohti ja karja tuli metsästä kotiin, rupesi myöskin Niilo kaipaamaan Elsaa. Hän oli, kirkosta tultuansa, enimmästi lukenut raamattua ja sen jälkeen pannut maata, mutta ääneti oli myöskin hän kuulustellut, eikö Elsa avaisi tuvan ovea.

Nyt nousi vanhus ylös, painoi lakin päähänsä, tarttui pikku Antin käteen ja meni ulos hakemaan Elsaa. Kaikki muu talonväki teki seuraa. Niilo oli viimeinen, joka sulki tuvan oven.

— Äiti! huusi pikku Antti.

— Emäntä! huusivat palkolliset.

— Elsa! huusi Niilo. Ja sillä tavoin huudettiin kaikkialla Laukkalan isossa talossa. Mutta ei kukaan Elsa vastannut. Ei kukaan Elsa vastannut vadermaisella kaskella, ei kukaan vainioilla, ei kukaan naurismaalla, missä kuitenkin nähtiin emännän olleen, sillä muutamia ylösotettuja nauriita oli irtaimina peltomaalla.

Kauan etsittiin rikkaan talon emäntää, etsittiin vainioilla ja niityillä. Vihdoin nähtiin kaikki etsiminen tyhjäksi ja laattiin siitä.

— Hän on mennyt johonkin poimimaan marjoja ja hän tulee varmaan pian, sanoi Niilo, kun he kaikki palasivat taloon.

— Emäntä on varmaan mennyt kylään ja tulee kyllä, arveli palvelusväki.

— Äiti meni naurismaahan, eikä palaja milloinkaan, sanoi pikku Antti itkein. Jo tuli ilta myöhäiseksi, ja illallisen aika oli käsissä, mutta Elsa ei palannut. Tuvassa istui taas rikas Laukkalan Antti äänetönnä ja totisena perä-istuimella pöydän takana, ja kaikki näyttivät odottavan levottomuudella jotakin tietoa emännästä. Silloin palasi muudan renki, joka oli edelleen hakenut, ja toi muassaan muutamia vaatekappaleita, jotka hän oli löytänyt pajupensaalla joenrannalla aivan naurismaan lähellä. Ne olivat Elsan juhlaliinat.

Pahoja aavistuksia nähtiin kunkin kasvoissa, mutta kaikki olivat ääneti. Vanha Antti nousi synkkänä ja mielevänä ylös ja sanoi ainoasti:

— Ulos!

Taasen kävivät kaikki ulos ja ottivat sen tien, joka vie hakaan, joka oli naurismaan ja syvän joen välillä. Mutta ei kukaan huutanut tällä kertaa emäntää, vaan kaikki hakivat pitkin rantaa tuskallisessa äänettömyydessä. Mutta ei muita jälkiä nähty Elsasta.

Pitkän ja turhan etsimisen jälkeen menivät he yksi toisen jälkeen kotiin taloon. Uhkaavia, synkeitä pilviä oli noussut taivahalle, ja myrsky kuului kulkevan laakson yli. Raskaita sadepisaria alkoi jo pudota jokeen, tehden vesikehiä tyyneen jokiveteen. Silloin sanoi Niilo epäillen isälle:

— Hän kyllä tulee, hän on varmaan kadottanut liinansa. Itse hän ei sitä oikein uskonut, mutta jatkoi:

— Menen kotiin katsomaan, tokko hän kenties jo on palannut.

Ja Niilo meni kotiin eikä enään palannut Elsa hakemaan.

Mutta vanha Laukkalan isäntä ei mennyt kotiin. Synkkämielisenä kävi hän vielä kauan joen rannalla ja katsoi alas joen veteen. Pikku Antti ei luopunut isoisänsä vierestä ja seurasi äänetönnä vanhuksen silmäyksiä, monta kertaa kävivät he rantaa pitkin sillä paikkaa, missä joki tekee mutkan, mutta he eivät vedessä nähneet muuta kuin haon, joka oli tarttunut kivien sekaan ja liikkumatonna vastusti aaltojen valtaa. Mutta kun joen vesi rupesi nousemaan kovasta sateesta, ja hämärä yhä lisääntyi, näytti vanhuksesta kuin olisi hako muuttanut muotoansa. Hän astui ulos rannan kiviä pitkin ja nosti kuivettunutta puuta.

Sen alla oli naisen ruumis. Kun hän sai haon kiedotut oksat irti, näki hän että se oli Elsan ruumis, joka oli kätkeyty sen alle. Kalpeat olivat nyt äsken niin punaset kasvot, ja verta oli vuotanut haavasta päässä.

Surullinen oli Laukkalan ankaran isännän katsanto, kun hän väkevillä käsillään nosti Elsan ruumiin joesta ja kantoi sitä kotiin. Pelvon alaisena hiipi lapsi, hiljaa itkien, kuolleen äitinsä jälkeen.

Siten saapuivat he rikkaasen taloon. Isossa tuvassa vallitsi syvä hiljaisuus, kun vanhus astui sisään raskaalla, surkealla taakallaan, Pian muuttui hiljaisuus valituksiin, ja nyyhkien ympäröivät naiset talon reippaan emännän kamalaa ruumista.

Mutta vanha isäntä likisti kovasti äänettömän Niilon kättä ja istui kauan, kauan tavallisella paikallaan pitkän pöydän ääressä, synkästi tuijottaen lattiaan. Eikä ketään ollut tuvassa, joka ei olisi aavistanut, ken oli tämän surman emännälle tuottanut, mutta ei kukaan tohtinut mainita murhaajan nimeä.

IX.

Murhaajatar.

Kaksi päivää sen jälkeen tuli paljon vierasta kansaa melulla ja pauhinalla rauhalliseen, yksinäiseen Raution kylään. Uhkaavilta he näyttivät ja nuoraa heillä oli muassa. He poikkesivat sen talon tielle, jossa Katri oleskeli.

Kun Katri kuuli tulijain pauhinan, näkyi hänen tuskallinen levottomuutensa yhtäkkiä antavan sijaa syvälle rauhallisuudelle. Liikkumatonna istui hän kuistin portailla ja vartoi miehiä. Kun he tulivat pihalle, meni hän ankarain talonpoikain luo ja sanoi:

— Jos te tahdotte jotain rikkaan emännän murhaajasta, niin sitokaa minä.

Sen hän sanoi semmoisella vakavalla äänellä, joka ainoasti voi löytyä sillä, joka ilman kaipauksetta eroaa tämän maailman turhuuksista. Ja vaalea oli Katri niinkuin henki, joka tuhannen vuotta on asunut maailmassa haudan toisella puolella.

Hänen kätensä sidottiin paksuilla nuorilla, ja näytti siltä, kuin ei hän olisi sitä huomannut. Ei hän myöskään lahjoittanut yhtään ajatusta tai silmäystä hyvälle talolle, hänen rauhalliselle turvapaikalle surun vuosina, josta ankarat miehet nyt veivät pahantekijän.

Kamalalla kauhulla katseli Raution hurskaat asukkaat raukan lähtöä. Hyvä Leena itki katkerimpia kyyneliä, kuin hän sittemmin on tehnyt, ja Katrin vanha emäntä, joka aina oli ollut niin lempeä raukkaa kohtaan, sanoi nyyhkien:

— Älköön vaan Katri raukan onnettomuus ja rikos langetko raskaana jonkun päälle sinä päivänä, jolloin vanhurskauden tuomio julistetaan!

Pitkä oli matka vanginkulettajista Raution ja Kalajoen kirkonkylän välillä, mihin kuljettiin. Mutta Katrille, joka vaan valmistihe astumaan rajattomaan ijankaikkisuuteen, oli aika menettänyt mittansa. Hän oli ääneti ja vaalea, ja nuo mustat silmät, jotka muinoin olivat niin lempeinä vilahdelleet, katselivat aaveenmoisesti vuosisatojen vanhoja honkia tien varrella.

Kun he tulivat Kalajoen kylään, oli yö jo tullut, ja vanginkulettajat jättivät Katrin nimismiehen haltuun. Hän sai itselleen olkivuoteen ja nukkui rauhallisesti. Hän ei ollut maannut kahtena vuorokautena.

Seuraavana aamuna vietiin hän Laukkalaan. Vangittuna näki hän nyt rikkaan, hyvin tutun talon, missä hän oli leikkinyt lapsuuden iloisina päivinä ja missä hän nuoruuden lyhyenä aikana oli toivonut onnensa kukoistavan.

Katri vietiin tupaan, missä myöskin Elsan ruumis oli. Kaikki talonväki seisoj siinä ja tuijottivat murhaajaan synkeillä silmillä. Myöskin Niilo seisoj siellä vähän syrjällä pikku Antti vieressään. Ainoasti vanhaa isäntää, entistä kasvatusisää ei nähty kansan seassa. Kenties istui hän nyt piilossa jossakin nurkassa ja ajatteli niitä onnettomuuden päiviä, jotka hänen kovuutensa kerran olivat tuottaneet isolle, rikkaalle talolle.

Kun nimismies talutti Katria ruumiin luo ja kysyi häneltä, tiesikö hän, ken oli vainajan murhannut, katseli Katri vaaleata Elsa, hymyili surullisesti ja sanoi:

— Miksi sitä minulta kysytte? Kyllähän se minä olen, joka olen tappanut Laukkalan emännän.

Kauhistus valloitti heidät, jotka kuulivat nämät sanat, ja murhaajatar vietiin taas pihalle, mihin myöskin kaikki talonväki seurasi. Mutta Niilo jäi tupaan eikä yhtään silmäystä vaihdettu hänen ja Katrin välillä enään tässä maailmassa.

Vähimmin kaikista pikku Antti pelkäsi vankia, sillä Katri katseli häntä niin lempeästi. Ei suinkaan Katri ole voinut tehdä hänen äidilleen pahaa? Ja Katri käski Antin luoksensa, hyväili häntä hellästi ja lausui ainoasti hiljaan monta kertaa:

— Sinä olet sittenkin Niilon lapsi, sinä.

Poika antoi kernaasti hyväillä ja oli kummastunut kaikesta, minkä hän näki. Viattoman lapsen katsellessa Katria isoilla, sinisillä silmillä, näytti Katrissa uusi ajatus heränneen elämään. Hiljaan kuiskasi hän jotain Antin korvaan ja suuteli häntä kiivaasti. Pikku Antti meni pois.

Katri pyysi vettä juodaksensa, mutta kun sitä hänelle tuotiin ei hän juonutkaan.

Kotvasen kuluttua palasi Antti tuoden muassaan taakallisen villikaalia, joka kasvoi joen rannalla aivan talon lähellä. Kun Antti juuri tahtoi antaa myrkkukasvin vangille, pysähdytti väki hänen pihalla, kysyen mitä hän aikoi tehdä vaarallisella kasvilla.

— Vanki pitää siitä, vastasi Antti.

Mutta silloin otti vanginkulettaja kuolemankasvin pojalta ja hänestä oli se kummallista. Pahantekijä ei saanut kuolla, hän oli surmattava. Mutta Katri hymyili vaan nähdessään ihmisten kovuutta ja tointa hänen ympäri, hän hymyili niinkuin olisi hän jo kuulunut toiseen maailmaan ja kiitti hiljaisuudessa Niilon lasta kun tämä taas läheni häntä. Vähän sen jälkeen nimismies lähti pois, ja Katri vietiin Laukkalasta säilytettäväksi vankihuoneessa.

Kun sittemmin pidettiin välikäräjät murhasta, julisti tuomari Katrin syylliseksi. Silloin noudatettiin vanhaa maalakia ja sitä paitse saatiin nojata Moseksen lakiin. Niiden perusteella ankara tuomari tuomitsi murhaajan Katrin elävänä teloitettavaksi ja roviolla poltettavaksi.

Katri kuuli rauhallisena kuolemantuomion luettavan hänelle. Sehän lupasi lepoa ja rauhaa myöskin hänelle, yön syntiselle lapsiraukalle.

Mestauspäivä oli tullut. Katri pantiin rattaille kirkonkylästä vietäväksi mestauspaikalle, mihin myöskin paljon paikkakunnan väkeä meni katsomaan kauheata rangaistusta.

Kun kirkko tuli näkyviin, heräsi Katri vielä kerran siitä kuoleman rauhasta, johon hän näytti vaipuneeksi, tuntemaan vaivaa. Levotonna katseli hän ympäriinsä ja rukoili hiljaan ja hartaasti. Kun vanginkulettaja ajoi sillalla, joka vie Kalajoen yli, valloittivat tuska ja epäily hänen mielensä. Hän nousi kahleissaan seisomaan rattaille, ponnisti kaikki voimansa ja heittäytyi kosken kuuhuun. Kolme kertaa näkyivät nuo vaaleat kasvat, ympäröityt mustilla hajallisilla hiuksilla kiitävien, synkeitten vesitulvien yli, kolme kertaa vajosivat ne taas syvyyteen, ja kun uljaan vanginkulettajan, joka oli Katrin jälkeen hypännyt koskeen, onnistui saada hänet kiinni, oli Katri ainoasti ruumis, jonka vanginkulettaja kantoi rantaan.

Kuolema aaltojen tyrskyssä oli nopea ja rauhattomalla sydämmellä oli nyt rauha.

Tuomio, joka oli langetettu elävän murhaajan yli, täytettiin sitten itsensä murhaajan ruumiille. Maalliset loput siitä, joka kerran oli ollut Katri, haudattiin vihdoinkin siunaamattomaan maahan, ja se oli monen mielestä kovin rangaistus, jonka tämä tyttöroukka sai kärsiä.

*****

Laukkalassa Niilo sitten päiviänsä kulutti. Vähän iloa tarjosi hänelle elämä, mutta vanha isä oli, kuitenkin sen onnettomuuden jälkeen, joka oli heitä kohdannut entistään lempeämpi poikaa kohtaan. Pikku Antti oli kummankin miehen suurin ilo, ja hän kasvoi reippaaksi ja iloiseksi pojaksi.

Kansan kesken kerrottiin sitten, että mittava haamu useana yönä tuli kankeemaan polvillensa Katrin rikkaruohoilla peitetulle haudalle, hurskauttaen rauhallisen leposijan muurin ulkopuolella. Kamalan haudan pelko esti kaikkia tiedustelemasta, oliko se aave vai ihminen, joka siten kävi mustan Katrin siunaamattomalla haudalla. Yksin runneltu ja katuva Antti, Laukkalan rikas isäntä, tiesi kun hän kerran rauhassa laski vanhan päänsä kuoleman lepoon, että ne kyyneleet ja ne rukoukset, joittenka todistajina

tuo surullinen hauta oli ollut, olivat lainanneet hänelle sovintoa Katri raukan ja hyvän Jumalan tavoin, joka oikeudellisessa isänkädessä pitää ihmiselämän kaikki vaiheet.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KATRI: KERTOMUS 17 VUOSI-SADASTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus,

or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and

donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.